

Европейски съюз

Проект „УСМИВКИ ЗА ВСИЧКИ ДЕЦА:
Подкрепа за децата със специални
образователни потребности от област Разград”

Европейски социален
фонд

Младежки форум
2001 - Разград

Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова
помощ: BG051PO001-4.1.04 „Подпомагане на обучението
на деца и ученици със специални образователни
потребности”,
Договор BG051PO001-4.1.04-0018

СОУ „Христо Ботев”

ЗА ИНТЕГРИРАНО ИЛИ ВКЛЮЧВАЩО ОБУЧЕНИЕ?¹

Георги Милков, Сдружение „Център на НПО – гр. Разград”

Лансирането на подобен въпрос е особено актуално през последните години. Актуален и сложен за решаване е въпросът за обучението на децата с интелектуални затруднения и психични разстройства. Динамиката в европейските образователни практики наложи радикална промяна в българското образование в посока създаване условия за образователна интеграция на децата със специални образователни потребности (СОП). През последната една година усилено се говори за включващо обучение, като следващ етап в образователната интеграция на тази група деца.

Министерството на образованието, младежта и науката започна да осъществява мащабен национален проект на стойност 10 млн. лв. през 2012 г. Проектът „Включващо обучение“ има за цел да осигури подкрепяща среда за равен достъп до образование и за отваряне на образователната система с оглед осъществяването на включващо обучение.²

Целевата група на проекта обхваща деца от 3 до 7 години, застрашени от обучителни трудности; ученици със специални образователни потребности (СОП); специалисти с педагогически функции (психолози, логопеди, рехабилитатори на слуха и говора), осъществяващи ресурсно подпомагане; директори, учители, педагогически съветници, родители на децата и учениците от целевите групи.

За осигуряване на условия и подкрепа за преход от интегрирано към включващо обучение да участват в националния проект са избрани три пилотни общообразователни училища в общините Разград, Кубрат и Исперих .

Последните над 20 години наложиха нова лексика, която съответства на динамиката в обществото. „Децата със СОП“ се появиха само преди 5-6 години като понятие и като видим обществен проблем, който трябва заедно да решаваме. „Сопчетата“ станаха обект на отделно направление в образователната система на България.

¹ Статията е публикувана в списание „Организация и управление на училището и детската градина“, брой ноември-декември 2012г., стр.79-89.

² <http://vkluchvashto.mon.bg/?m=1>

Деца и ученици със СОП са тези, които са с „различни видове увреждания – сензорни, физически, умствени (умствена изостаналост), множество увреждания; езиково-говорни нарушения; обучителни трудности.“³

Децата със СОП имат много проблеми в процеса на интеграцията си:

- няма ефективен и равен достъп до образование. Липсват специални програми, учебници и помагала и индивидуални образователни планове, които са необходими за адаптирането на децата със специални потребности.
- В област Разград има изготвени индивидуални образователни програми, но учителите от общообразователните училища нямат необходимите умения да ги изготвят и разчитат основно на специалистите от Ресурсния център в Разград (РЦ).
- нямат свободата да избират училище, университет или специалност по своя воля. Вместо тях държавата определя специалностите, по които се учат. За тази група деца средното образование задължително е професионално и то за конкретно определени професии. Така тези деца са лишени от правото си на свободно избрано образование.
- Въведено е и възрастово ограничение за учениците в т.нар. „помощни училища“ - до 16 г., след което образованието им се прекратява. В момента се въвежда практика за насочване на тези деца за обучение в общообразователни училища.

В момента 309 деца със СОП от област Разград са включени в интегрирано обучение в училища и детски градини в 7 общини. В началото, през 2006 г. Ресурсен център работи с 65 ученици, през 2007 г. броят им се увеличава на 134, а 2012 г. са пет пъти повече. От учебната 20012/2013г. броят на децата е намалял, защото три училища са включени в националния проект „Включващо обучение“. Съответно броят на ресурсните учители е 35, при 44 за учебната 2011-2012 г. За съжаление има една немалка група деца с увреждания, които все още не са обхванати в този процес.

Нашите наблюдения показват, че семейството трудно приема, че техните деца имат проблеми и се нуждаят от специални образователни грижи. Някои родители, предимно в по-малките населени места, не са заинтересовани детето им да преодолее проблемите си, те смятат, че то само ще се оправи. Натрупаният опит на Ресурсния център за последните пет години показва, че колкото по-рано започне интеграцията на децата, толкова по-добре се осъществява тя. Идеалният вариант е работата с тях да започне още от детската градина.

Според нас сериозен проблем за обществото, който е специфичен за област Разград, е, че преобладаващото население е от етнически малцинства. В областния град проблемът не се проявява с такава острота, но в другите общини съществува. Влиянието на малцинствения характер на населението е сериозно в по-малките населени места. Обособени са отделни села с хомогенно население (например само от турски произход). Тези деца говорят предимно и приоритетно майчин език, което се

³ НАРЕДБА № 1 ОТ 23 ЯНУАРИ 2009 Г. ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ И/ИЛИ С ХРОНИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ, Издадена от Министерството на образованието и науката, Обн. ДВ. бр.11 от 10 Февруари 2009г.

явява сериозна пречка при обучението им. Засилва се влиянието на процеса по обособяване на големи групи деца-биллингви, които трудно усвояват български език.

Негативните нагласи към интегрираното обучение трудно се преодоляват, но има сериозен оптимизъм. Процесът върви в правилната посока и навсякъде приемат децата добре. Отначало се наблюдава неприемане и скрита съпротива от учители и родители. Отрицателно отношение към работата на ресурсните учители имат и отделни учители и педагогическите колективи.

По данни от Регионалния център по здравеопазване в Разград и ТД на НОИ децата с увреждане в област Разград през 2009 г., които са освидетелствани с ТЕЛК, са 734, а ресурсно подпомогнати са едва 262 деца. Обезпокоително е, че Ресурсен център все още работи с една трета (36%) от всички регистрирани деца със СОП. Според нас допълнително над 30% са децата със СОП, които не са регистрирани в ТЕЛК и нямат призната степен на увреждане. С тях общият брой на тази група деца става близо 1000, което е тревожна тенденция в област Разград.

Ресурсният център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности /РЦПИНОВДУСОП/ – Разград е извънучилищно педагогическо учреждение в системата на народната просвета на територията на област Разград. Ресурсният център осъществява дейности по провеждане на държавната политика в областта на интегрираното обучение. Той подпомага успешното интегриране на децата и учениците със специални образователни потребности в общообразователната среда в седемте общини на област Разград: Лозница, Самуил, Цар Калоян, Кубрат, Завет, Разград и Исперих.

Има две специални училища за деца с умствена изостаналост (помощни училища-интернат) – в село Осенец, община Разград и град Кубрат.

„Помощно училище интернат "Д-р Петър Берон" - гр. Кубрат, е училище с история и традиции.⁴ Училището започва своето съществуване през учебната 1964/1965 г. с разкриването на помощни паралелки. Един от етажите на ученическо общежитие "Максим Горки", гр. Кубрат е предоставен за класни стаи и спални помещения.

Всички ученици в училище се обучават по Индивидуални образователни програми, а учениците с умерена и тежка умствена изостаналост се обучават по Индивидуални програми за развитие. В ПУИ "Д-р Петър Берон" има назначен Диагностичен екип, в който се включват психолог, логопед, олигофренопедагог, класен ръководител, възпитател, лекар-специалист, родител на ученика. Екипът участва в разработването на индивидуалните програми, следи за динамиката в развитието на ученика, дава методическа помощ на преподаватели, възпитатели и родители.“

Анализ на потребностите на целевата група:

1. *Децата със СОП* са над 700 в Област Разград, но до момента в образователната система са обхванати само около 1/3 от децата и учениците със СОП. Потребност: Увеличаване на обхвата на децата със СОП в процеса на интегрирано обучение. Подобряване и системна работа с родителите.
2. *Учителите* - почти във всяко едно от училищата и детските градини в област Разград има деца и ученици със СОП. Учителите не са обучени как да оценяват образователните потребности и да работят с тази специална група деца.

⁴ <http://pui-kubrat.hit.bg/profile.html>

3. *Специалисти с педагогически функции от Ресурсен център - Разград* – през последните две години започна процес на обучение специалистите в РЦ как да работят по нови методики с деца и ученици със СОП. Не се извършва редовно супервизия на качеството на образователните услуги, предоставяни от изградените екипи за работа.
4. *Родителите* – необходима е системна работа с родителите на децата със СОП, за да преодолеят притесненията и стереотипите, за да запишат децата си да се обучават в общообразователни училища в различни образователни форми. Родителите не са образовани и информирани за проблема или уврежданията на своето дете.

Приоритет на MOMH е преминаване от интегрирано към включващо обучение на децата със специфични образователни потребности в България. Извеждането на децата със СОП от помощни и други специализирани училища и насочването им в общообразователни все още не означава, че са интегрирани в новата социална среда. Затова се планират редица ефективни мерки през следващите няколко години.

Според анализ на екипа на проекта, подкрепяща среда за децата със СОП означава да има училище, в което:

- директорът е издал заповеди и други писмени документи за регламентиране на интегрираното обучение на тази група деца;
- има план на координатора на екипа за работа с децата;
- налице са индивидуални планове и програми на учителите по темата;
- осигурени са занимания за свободното време на децата със СОП;
- закупени са технически пособия, оборудване и дидактически материали;
- обучен е педагогически персонал за работа с тази група деца;
- привлечени са родителите да участват в процеса на интегрираното обучение;

Ключовите елементи, за да се стане обучението успешно, са: Да се промени средата; Да се подобрят компетентностите на учителите; Да има достатъчно отговорни лица – координатори на екипи и програми; Да са достъпни достатъчно на брой програми и методики за обучение. Това ще доведе до промяна на цялостната среда за развитие на интегрираното обучение.

Анализът в Програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009-2013)⁵ показва: *На този етап има приет Национален план за интегриране на децата със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания в системата на народната просвета, но той си остава повече като едно добро пожелание, защото неговото изпълнение е изолирана политика на министерството, не е обвързано с ясен финансов разчет, с конкретни отговорности и времеви график.*

Липсва официална статистика за броя на децата с увреждания, които не получават училищно образование. Достъпът на децата със СОП е затруднен, защото все още: 1). Училищните сгради са без асансьори и с неприспособени стълбища; сервизните помещения не са пригодени за ползване от деца с увреждания;

⁵ www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_MOMN-2009-2013.pdf

обзавеждането на класните стаи е неподходящо и липсва специализиран транспорт до учебните заведения; 2). Ограничен е достъпът на децата със специфични образователни потребности до учебното съдържание поради липсата на методика за обучението им, на подходящи учебници и на подготвени педагози за работа с тези деца; няма практика да се изготвят индивидуални учебни планове;⁶ 3). Липсва адекватна подкрепяща среда от услуги, които биха улеснили децата и техните семейства при интегрирането им – възможност за допълнителни занимания в и извън училището, ресурсни учители, занимания в свободното време и други.

От месец декември 2011 г. Сдружение „Младежки форум 2001 – Разград” осъществява проект „УСМИВКИ ЗА ВСИЧКИ ДЕЦА: Подкрепа за децата със специални образователни потребности от област Разград”.

Проектът предлага за първи път в Област Разград ефективни дейности за активизиране на подкрепящата среда за деца и ученици със СОП. Ще бъдат разработени програми за обучение и за професионална подготовка на учители и специалисти за работа с деца и ученици със СОП.

Проектът има за цел подпомагане на образователния процес на децата и учениците в 39 училища и 15 детски градини със специални образователни потребности (СОП) от Област Разград, чрез развитие на интегрираното и включващото обучение.

Продължителността на проекта е 24 месеца, с териториален обхват Област Разград: общини Разград, Кубрат, Завет, Исперих, Самуил, Лозница и Цар Калоян.

Според нашите наблюдения е налице недостатъчна интеграция на децата и учениците със специални образователни потребности в Област Разград. Ние ще подобрим процеса на интеграцията на децата и учениците със СОП в Област Разград и ще подобрим подкрепящата среда с участието на четирите основни целеви групи. В проекта ще бъдат включени около 50% деца със СОП от общата целева група на проекта.

Специфичните цели на проекта са:

1. Да се подобри подкрепящата среда за децата и учениците със специални образователни потребности от Област Разград;
2. Да се разработят програми за обучение и за професионална подготовка на учители и специалисти за работа с деца и ученици със СОП от Област Разград;
3. Да се променят обществените нагласи в подкрепа на интегрираното и включващото обучение в Област Разград;

По проекта се планират дейности за подпомагане на образователния процес на децата и учениците със специални образователни потребности (СОП) от Област Разград, чрез развитие на интегрираното и включващото обучение.

По проекта се работи в няколко насоки:

- Равенство между половете и превенция на дискриминацията въз основа на пол, раса, увреждания, възраст;

⁶ б.а. специалистите от Ресурсния център в Разград са изготвили и работят по индивидуални учебни планове и образователни програми за всички деца със СОП, с които работят.

- Овластяване на всички заинтересовани страни;
- Създаване на равностойни стандарти за качество на живот, задоволяване на основните нужди на всички хора;

Анализ на ситуацията в интегрираното обучение на деца със СОП:

1. Специалистите с педагогически функции от РЦ имат необходимост да бъдат обучени допълнително как да работят с децата със СОП по нови актуални методики. **Потребност:** Да се организира обучителна програма за тази група педагогически специалисти.
2. Липсват и не се прилагат адаптирани специализирани методики за работа с деца със СОП. **Потребност:** Да се разработи и приложи в седемте общини на област Разград специализирана методика за работа с деца и ученици със СОП.
3. Учителите и специалистите с педагогически функции в детските градини и училищата нямат умения как да оценяват образователните потребности на деца и ученици със СОП. **Потребност:** Да се организират обучения за учителите и специалистите за подобряване и придобиване на нови умения за оценка на образователните потребности на децата и учениците със СОП;
4. Създадените екипи в училищата и детските градини за работа с децата и учениците със СОП не са обучени и не работят ефективно. **Потребност:** Да обучат екипите за работа с децата и учениците със СОП;
5. Координаторите за работа с деца и ученици със СОП в детските градини и училищата не са обучени и не знаят какви са техните отговорности. **Потребност:** Да се обучат координатори на екипи в детските градини и училищата за работа с децата и учениците със СОП;
6. Сериозен проблем е липсата на всеобхватност на децата със СОП. Все още в образователния процес са обхванати само част от всички нуждаещи се деца, едва 35% от всички регистрирани. Основната причина е липсата на приемане на проблема, съпротивата и несъгласието на родителите да включат децата със СОП в интегрирана форма на обучение. **Потребност:** Да се изгради система за работа с родителите на децата и учениците със СОП за мотивиране и убеждаване да включват децата си в системни образователни дейности;
7. Местната общност не приема безрезервно различията и се наблюдават прояви на нетолерантност. **Потребност:** Необходима е системна работа в местната общност да се приемат различията в развитието на децата и учениците със СОП и да се повиши толерантността към тази група.

В различните дейности по проекта са въввлечени деца от общообразователните училища, които не са със СОП. Участието на тази група деца и ученици ще усилва ефекта от интегрираното и включващото обучение, защото създава нормална среда за обучение и общуване, която насърчава индивидуалните усилия и положителната конкуренция в учебна среда.

Проектът подобрява интеграцията на децата със специални образователни потребности чрез развитие на интегрираното и включващото обучение. Планирана е целенасочена работа с четирите целеви групи: децата и учениците със СОП, техните

родители, учителите и специалистите с педагогически функции, ангажирани в процеса на интеграция.

Оптимистична е образователната перспектива за децата със затруднения в обучението и децата със СОП. Държавната политика е ясна и са предприети конкретни национални мерки за планиране и решаване. В ход са редица дейности на няколко нива за подобряване на образователния процес, ресурсната осигуреност и квалификацията на кадрите, които ще доведат до ново качество на образователния процес и усиляване на ефекта за избраните целеви групи.

Георги Милков е председател на Центъра на НПО в Разград (www.ngo-rz.org). Ръководи Консултативен център по проблемите на домашното насилие от 2006 г. Организира проекти за гражданско наблюдение над съда и изготвя доклади с препоръки. През 2007 г. създава Мрежа за гражданско наблюдение на съда, в която участват над 55 граждански организации (www.watch.ngo-rz.org). Неправителственият сектор е част от професионалната му кариера, като консултант по устойчиво развитие през последните двадесет години. Бил е три години социален работник и над десет години е работил като учител. Има магистърска степен по български език и литература; завършил е магистърска програма по социална педагогика.

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Сдружение „Младежки форум 2001 – Разград“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Министерство на образованието, младежта и науката.“